

УДК 94(477-25):2-523

Тіна Полек

*к.і.н., Науково-дослідний інститут українознавства,
Центр прикладної антропології,
E-mail: tina.momot@gmail.com*

СЕЛО І МІСТО, АБО ЯК КОНСТРУЮЮТЬСЯ КУЛЬТУРНІ КОРДОНИ

У статті розглядаються механізми конструювання культурних кордонів між сільськими і міськими поселеннями. На основі проведеного історіографічного аналізу озвучено підходи до розуміння означення понять «місто» та «село», а також недоліки і переваги їхнього дихотомічного прочитання. З огляду на особливості проживання в поселеннях з різною кількістю, щільністю і різномірністю населення було проаналізовано ті норми соціальної взаємодії, які формують сільський і міський спосіб життя. Зокрема, простежено залежність конструювання уявлень про спосіб життя від міського і сільського дискурсів, а також вплив романтизму та прагматизму на формування узвичаєних повсякденних практик.

Ключові слова: місто, село, конструкціонізм, дискурс-аналіз.

Модернізаційні процеси, до яких Україна була активно залученою протягом ХІХ–ХХ ст., мали своїми наслідками урбанізацію та індустріалізацію і спричинили масову міграцію сільського населення до міст. Переїхавши, селяни акультурувались у новому середовищі, змінивши його і змінившись у ньому. У такій ситуації в суспільстві виникли передбачувані дискусії щодо автентичності міської культури, її оселянювання, маргіналізації сільських мігрантів, з одного боку, та втрати селом своєї автентичності, справжності тощо – з іншого. У цьому дослідженні я пропоную розглянути спектр уявлень щодо сільської і міської культур та окреслити механізми їхнього конструювання в академічному, адміністративному та соціальному вимірах. Для цього буде застосовано теорію соціального конструкціонізму та дискурс-аналіз.

Осмилення заявленого дослідницького питання передбачає відповідні термінологічні означення, що, на перший погляд, здаються самоочевидними, проте саме через це вимагають ще більш прискіпливого наукового окреслення. Відповідно я спробую не сформулювати, але озвучити усталені в історіографії визначення понять «місто» і «село», а також загострити ситуації їхнього дихотомічного трактування. Наступним кроком стане спроба рефлексії щодо міського і сільського дискурсів та відображення в них способів життя, що формують міську і сільську культури.

Місто і село: термінологічні ігри в дихотомічному прочитанні

Критикувати недоліки дихотомічного розуміння села і міста – в академічному середовищі справа почесна і вдячна. Зокрема, в історіографії добре досліджено процес становлення таких уявлень і їхнє входження до наукового дискурсу¹.

Водночас, приймаючи численні критичні зауваження, ми все ж продовжуємо вживати ці поняття на позначення протилежностей. Люблений і цитований усіма дослідниками міста Л. Вирт у своїй класичній роботі «Урбанізм як спосіб життя» одразу застерігав, що його міркування ґрунтуються на розумінні міської промислової спільноти і сільської народної спільноти як умовних ідеальних типів, своєрідних точок відліку, що дозволяють розташувати між собою всі людські поселення і дають вихідні передумови для аналізу форм співжиття людей². Тим часом у реальному повсякденному житті, на думку В. Вахштайна, немає місця для антонімічності: «Протиставлення – дія теоретичного розуму, що оперує відмінностями і зводить їх до протилежностей. Бінарність притаманна не світу повсякденних взаємодій *per se*, а науковому дискурсу про повсякдення». Проте В. Вахштайн заходить у своїх міркуваннях ще далі і стверджує, що «акт протиставлення, який передує дослідженню повсякдення, – це акт “відчуження” (курсив – В. Вахштайн), акт перетворення зрозумілих і очевидних феноменів власного досвіду на дослідницьку проблему, тобто щось чужорідне, відсторонене, непрозоре. Негативне визначення дозволяє аналітику представити “своє” “чужим”, вивести звичний світ щоденних дій за межі очевидного»³.

Тож у цьому дослідженні, усвідомлюючи марність повного уникнення протиставлення міста і села, я спробую максимально детально розглянути, як ця полярність була сконструйована і що лежить у проміжку між ідеальними академічними типами. Для цього буде застосовано теорію соціального конструкціонізму, яка розглядає соціальну конструкцію як феномен, штучно створений культурний артефакт, що існує в певному соціальному контексті⁴. Одразу зазначу, що всі намагання розрізнити місто та село є іграми в конструювання смислів ще й з тієї причини, що місто як феномен у принципі виникло з сільських поселень, тобто навіть не сільських, а з таких поселень, які ми

¹ Stevenson, D. (2003). *Cities and urban cultures* (Issues in Cultural and Media Studies) 1st Edition Open University Press, С.19–23.

² Вирт, Л. (2005). Урбанізм как образ жизни. У *Избранные работы по социологии : сборник переводов*. М.: ИНИОН, С. 93–118.

³ Переклад з рос. Т. Полек: Вахштайн, В. С. (2011). *Социология повседневности и теории фреймов*. СПб. : Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, С.148.

⁴ Бергер, П., Лукман, Т. (16.02.2011). *Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания*. Retrieved 1 March 2019 from <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4783>

зараз назвали б сільськими. Коли ж таке поселення стало містом? Коли в ньому суттєво збільшилася кількість населення і з'явилися нові форми його організації. Тобто первісний зв'язок сільського і міського імпліцитно присутній уже в самих цих історичних феноменах.

Юридичне визначення міста і села в більшості національних традицій пов'язують із чітко визначеною кількістю населення. Академічне середовище регулярно і сумлінно критикує такий підхід, наголошуючи на тому, що міський і сільський способи життя, якими ми характеризуємо суть «міського» і «сільського», не є статичними категоріями, однак чітка кількість людей є найзручнішою для адміністративного поділу і насправді не позбавлена сенсу. Інша справа, що реальний світ більш строкатий, ніж паперовий, а реальні повсякденні практики людей створюють дискомфорт для будь-якої управлінської моделі.

Класичне соціологічне визначення міста, за Л. Віртом, окреслює його як відносно велике поселення соціально гетерогенних індивідів зі значною щільністю постійного населення⁵. Попри численні рефлексії щодо її універсальності саме ця дефініція конструює точку відліку для осмислення міського життя, адже дає нам аж три параметри: кількість, щільність і гетерогенність населення.

Л. Вірт наголошував також на тому, що міста за своєю суттю є широким континуумом, який плавно переходить у неміські поселення⁶. Формою такого переходу стає ключове для його теорії поняття «урбанізму як способу життя». Зі зростанням рівня урбанізації у світі і міст як домінуючих елементів цивілізації спостерігається вплив міського способу життя на повсякденну взаємодію в усіх формах людських поселень. Далі питання лише в тому, наскільки міський вплив присутній або відсутній у кожному конкретному поселенні. Однак зі збільшенням кількості населення, його щільності й гетерогенності, збільшується і значення для цього поселення урбанізму як способу життя.

Водночас коли ми говоримо про місто, то маємо на увазі (за Л. Мамфордом), що воно також є взаємопов'язаною вибіркою базових груп і цільових об'єднань. При цьому базові групи, як то сім'я чи сусідська округа, є спільною рисою всіх спільнот, тоді як цільові об'єднання – групи, що підтримуються завдяки економічним організаціям, є специфічною характеристикою міського життя⁷. Це визначення підводить нас до означення категорії «спільнота», однієї з базових для всіх напрямів міських досліджень.

Тут доречно згадати класичну роботу Р. Парка, присвячену організації спільнот. Так, спільнотами Р. Парк називає зібрання людей, які займають певну більш-менш чітку територію, однак насправді він має на увазі не так зібрання людей, як зібрання інститутів (церква, школа, двір, підприємство тощо). У такий спосіб спільноти відрізняються кількістю і різноманітністю інститутів, що вони в собі містять на цій території, і кожна окрема спільнота завжди є частиною більшої спільноти⁸. В. Вахштайн у своїй рефлексивній статті, присвяченій переосмисленню терміна «спільнота», наголошує на тому, що основою існування спільноти є комунікація як основне джерело солідарності⁹.

⁵ Вирт, Л. (2005). Урбанизм как образ жизни. У *Избранные работы по социологии : сборник переводов*. М.: ИНИОН, С. 95.

⁶ Вирт, Л. Различие между сельским и гороским..., С.129.

⁷ Мамфорд, Л. (2012). Що таке місто. У *Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії*. К.: Смолоскип, С. 10–11.

⁸ Парк, Р. (2002). Организация сообщества и романтический характер. *Социологическое обозрение*. Т.2. №3, С.14.

⁹ Вахштайн, В. (2013). К концептуализации сообщества : еще раз о резидентности или работа над ошибками. *Социология власти*. 3, С.24.

¹⁰ Вахштайн, В. (2013). К концептуализации общества : еще раз о резидентности и работа над ошибками. Социология власти. 3, С.24-25.

¹¹ Watt, P., Smets, P. (eds.).(2014). Mobilities and neighbourhood belonging in cities and suburbs. Basingstoke: Palgrave Macmillan, P.7

¹² Соболева, О., Овсіюк, О., Полек, Т. (2017). Антропологічне дослідження локальної міської спільноти Ірпеня. *Українознавство*. 3 (64). С. 214–231.

¹³ Мамфорд, Л. (2012). Що таке місто. У *Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії*. К. : Смолоскип, С.11.

¹⁴ Редфілд, Р. (1992). Крестьянство как социальный тип У *Великий незнакомец. Крестьяне и фермеры в современном мире*. М., С. 71.

Відповідно таку комунікацію В. Вахштайн розглядає під кутом трьох параметрів: структури комунікаційних обмінів (комунікація всередині членів спільноти), подієвої архітектури (комунікаційні події, рутинне відтворення комунікації), кодів комунікації (якою мовою комунікація відбувається і як вона конструює знання про світ)¹⁰. Тож спільнота – це не тільки набір інститутів, а й форми їхньої взаємодії та комунікації.

Не менш важливою категорією міських досліджень є поняття «neighborhood», що його можна також перекласти як «спільнота» або ж «сусідство». Що є ознаками такої спільноти? Р. Вотт та Р. Смітс звертаються до визначення Т. Блокленд і нагадують, що спільноти характеризуються не лише визначеним географічним простором, а й практичним і символічним використанням цього простору. Відповідно вони вирізняють три ознаки, які властиві спільноті, – просторова, соціальна й символічна¹¹. Прикладом застосування цього підходу в Україні стало дослідження локальної міської спільноти Ірпеня, у якому показано, як комунікація мешканців Ірпеня в цих трьох вимірах формує в них відчуття спільності¹². Застосувавши озвучені критерії до, наприклад, селян у селі та селян у місті, ми побачимо, що селян у місті в жодному разі не слід розглядати як сформовану спільноту, оскільки між ними немає комунікації, а також соціального і символічного використання спільного простору.

Наступною важливою характеристикою міста Л. Мамфорд називає соціальний драматизм, «що виникає при концентрації та інтенсифікації групової активності»¹³. Місто стає містом, коли там щось постійно відбувається, і коли цього чогось є достатньо багато. Натомість без екшена, без сюрпризів, без незапланованих комунікацій місто неможливе.

Окресливши термінологічні рамки для міста, варто зробити те саме і для села. Однак після вишуканого підходу Л. Вірта збільшується спокуса рухатись від протилежного й означити село як невелике поселення, з невеликою кількістю та щільністю гомогенного населення. Усі інші характеристики так само витікатимуть із названих вище.

Водночас усталене академічне визначення терміна «селянин» розходиться з озвученими уявленнями. Так, антрополог Р. Редкліф вважав селянами тих, кого «об'єднує принаймні одне: їхня сільськогосподарська діяльність – це засіб для життя і спосіб життя, а не підприємництво з метою отримання прибутку. Ті, хто господарює на землі з метою інвестиції коштів і бізнесу і для кого земля є капіталом і товаром, – це не селяни, а фермери»¹⁴. Т. Шанін продовжив і розвинув думку Р. Редкліфа: «Спершу ми можемо означити селян як дрібних сільськогосподарських виробників, які, використовуючи простий інвентар і працю членів своєї родини, працюють (прямо чи опосередковано) заради задоволення своїх власних споживацьких потреб і виконання зобов'язань перед тими, хто має політичну та економічну владу. Наступний аналітичний крок призводить до створення більш розгорнутого загального типу, що відображає чотири взаємопов'язаних виміри: родинне господарство,

¹⁵ Шанин, Т. (1992). Понятие крестьянства. У *Великий незнакомец. Крестьяне и фермеры в современном мире*. М., С. 11.

¹⁶ Шанин Т. Понятие крестьянства... С. 11–12.

¹⁷ Zenner, W.P., Gmelch, G., Kemper, R.V. (2010). Beyond Urban and Rural Communities in the 21 st century. In *Urban Life. Readings in the Anthropology of the City*. Long Grove, Illinois : Waveland Press Inc, P.413

господарювання на землі, сільську культуру і низький статус у системах соціального устрою»¹⁵. За Т. Шаниним, сімейний розподіл праці та споживацькі потреби родини породжують специфічну стратегію виживання і використання ресурсів. У результаті сімейне господарство функціонує як основна одиниця селянської власності, виробництва, споживання, біологічного відтворення, самовизначення, престижу, соціалізації і благополуччя. За таких умов особистість підпорядковується формалізованій сімейно-рольовій поведінці й патріархальній владі¹⁶.

Відповідно робота на землі в такому контексті вважається головною ознакою «сільського», а отже, провокує до означення міста і села як просторів, де займаються або не займаються сільським господарством. Такі образи селянина і села безперечно відповідали дійсності до недавнього часу і в окремих регіонах світу й досі лишаються актуальним, однак суспільні трансформації унеможливають потрактування села лише з огляду на сільськогосподарське виробництво. Зрештою не можна ігнорувати той факт, що протягом ХХ ст. людська популяція з переважно сільської перетворилась на переважно міську, і це своєю чергою зміщує всі усталені системи соціальних координат¹⁷.

Визначення міста Л. Вірта без перебільшень варто полюбити саме за те, що воно не апелює до занять сільським господарством, адже ця характеристика чи не найменше відповідає суті сучасного міського та сільського способів життя, особливо в українському контексті, де існує, наприклад, феномен дачі або сезонної допомоги сільським родичам як можливості отримання додаткового ресурсу або рекреації.

Проте в цьому дослідженні я хочу наголосити на ще одному аспекті, що так само коріниться в кількості населення, однак, на мою думку, чи не найбільше впливає на особливості стосунків між мешканцями сільських поселень. Село передбачає наявність специфічної форми взаємодії, пронизаної соціальними мережами. В умовах браку послуг і товарів, тобто економічних організацій, сільські жителі вдаються до залучення соціальних мереж для вирішення численних повсякденних питань: поїздки в місто за певними товарами, поїздки на роботу/навчання, великих сільськогосподарських робіт тощо. Усі ці щоденні рутинні процеси створюють простір комунікації, що уможливорює тривалі соціальні контакти та спільну дію в необхідних ситуаціях. Власне ця спільна дія і є тією особливістю, яка, як на мене, є визначальною для характеристики феномену сільської взаємодії.

Водночас у сучасних економічних умовах навіть найзагальніші кордони між міським і сільським починають розмиватися внаслідок зміни всієї системи сільськогосподарського виробництва, глобалізації та урбанізаційних процесів.

Між романтичним і прагматичним: спосіб життя в сільському і міському дискурсах

Означивши поняття «місто» і «село» як вихідні конструкції для наступних умовиводів, я маю на меті розглянути, як результати проживання в поселеннях з полярно різною кількістю, щільністю й різноманітністю населення впливає на формування різних норм соціальної взаємодії, що ми їх часто називаємо способом життя. Утім тут також ітиметься про міський і сільський дискурси та уявлення про спосіб життя, які вони конструюють.

Попри загальноживаність терміна «дискурс» вважаю необхідним обумовити, що я матиму на увазі, використовуючи його в цьому тексті. Дискурс – це «фрагмент мови, що віддзеркалює соціальну, епістемологічну та риторичну практику групи; або спроможність мови віддзеркалювати й обмежувати цю практику в групі, а також впливати на неї»¹⁸. Ми осмислюємо свою належність до певного простору у відповідній мовній системі, яка не просто дозволяє спілкуватися з іншими мешканцями цього простору за допомогою одного категоріального апарату, а й накладає цей апарат на наш спосіб бачення простору і формує відповідну оптику.

Такою оптикою є, наприклад, урбанізм як відображення тієї системи невланих уявлень, що ними ми описуємо суть міського способу життя. Як зазначав Р. Барт, «Місто – це дискурс, і цей дискурс насправді є мовою: місто спілкується зі своїми мешканцями, ми говоримо нашим містом, містом, у якому ми присутні, просто проживаючи у ньому, блукаючи у ньому, спостерігаючи за ним»¹⁹. Звісно, означити всі форми, за допомогою яких ми відтворюємо міський дискурс, було б надто амбітним завданням для такого стислого дослідження, однак вважаю доцільним озвучити приклад такої мови в академічному тексті.

Свідомо ризикуючи втрапити під вплив урбаністичного романтизму автора та захопити ним читача, усе ж не можу не процитувати знаного міського дослідника З. Баумана. Так, аналізуючи стратегії співіснування містян зі значною кількістю незнайомців, З. Бауман не просто осмислює соціальні факти, а викладає їх з точки зору міського дискурсу, що говорить про місто як простір можливостей: «Міське життя за своєю суттю неунікно двозначне. Чим більше і різноманітніше місто, тим більше спокус воно здатне запропонувати. Масове скупчення незнайомців – це та річ, яка одночасно і відштовхує, і притягує. Завдяки цьому в місті постійно з'являються нові групи чоловіків і жінок, які стомилися від монотонності життя в селах і невеликих містах, досхочу ситі рутинною, і прагнуть утекти від безвиході. Різноманітність обіцяє безліч різних можливостей на будь-який смак і для будь-яких умінь, і чим більше місто, тим більша ймовірність того, що воно привабить більшу кількість людей, готових відмовитися від обмежених можливостей, що їх пропонують не такі великі і відповідно не такі теплі до індивідуальності міста»²⁰.

¹⁸ Джоліф, Л. (2003). Дискурс. У *Енциклопедія постмодернізму*. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», С.126–128.

¹⁹ Barthes 1986:92 Цит за С.76 *Cities and Urban Culture*

²⁰ Переклад з рос. Полек, Т. (2008). Бауман З. *Город страхов, город надежд. Логос* 3 (66), С. 24–53. 9

Весь наратив про одноманітне життя в селах і малих містечках та різноманітне у великому місті, про спокуси і принади мегаполісу є тієї звичною конструкцією, якою ми описуємо міський спосіб життя. Це не означає, що спостереження З. Баумана упереджені та заангажовані, ні, просто це свідчення того, що його наукові погляди сформувались під впливом романтичного міського дискурсу і частково цей дискурс собою формують.

Головним чинником, до якого апелює З. Бауман, є розуміння міста як скупчення незнайомців. Такий підхід є усталеним у соціологічній думці. Його витоки бачимо ще в Г. Зіммеля, який першим почав досліджувати особливості поведінки містян, що виявляються в байдужості та нервовості та викликані швидкою зміною зовнішніх і внутрішніх вражень²¹. Пізніше вже Л. Вирт зауважив, що містянин щодня стикається з великою кількістю незнайомих людей, тому його повсякденні контакти здебільшого анонімні та не мають емоційних прив'язок, а зовнішня байдужість та замкненість є способом забезпечити себе від надмірного втручання в особистий простір²². Неодноразово питання анонімності порушувала Д. Джейкобс, зокрема в контексті аналізу міської різноманітності та сусідського контролю²³.

Спосіб життя, що його формують численні контакти з незнайомцями, має свою специфіку й відповідну етику. Проте він можливий лише за умови такої економічної системи, яка дозволить людям лишатися анонімними і реалізовувати щоденні потреби за допомогою відповідних економічних інститутів. Мені йдеться передусім про те, що правила гри великого міста передбачають опцію придбання практично будь-якої рутинної послуги від незнайомої людини за відповідну оплату (проїзд, продукти харчування, використання хімічистки, догляд за дітьми тощо) і, очевидно, значний вибір пропонованих послуг. Таку модель уможлиблює велика кількість населення, яка забезпечує економічну спроможність населеного пункту, а це своєю чергою підтягує економічні блага (асортимент товарів і послуг, сітку громадського транспорту тощо).

У такому разі чим відрізнятиметься сільський спосіб життя і як його означає руралістичний дискурс? Прикладом сільського дискурсу в цьому дослідженні стане цитата українського етнологічного археографа В. Наулка: «Село було і залишається життєдайним джерелом національного відродження. Тут досить стійко зберігається традиційна культура, національна мова, різні види народної творчості. Невипадково народна культура нерідко асоціюється з сільською»²⁴. Як бачимо, запропонована цитата відтворює романтичний сільський дискурс, складовою якого є уявлення про збережену традиційну культуру.

Утім важливо розуміти, що село – це простір, де проживають знайомі між собою люди, і саме це уможлиблює існування звичаєвих (традиційних) норм, що передбачають залучення соціальних мереж і визначають усю систему сільського способу життя. В українській історіографії такі правила гри називають громадським побутом, тобто сукупністю узвичаєних норм, що ними керується

²¹ Simmel, G. (1971). *The Metropolis of Modern*. Chicago : Chicago University Press.

²² Вирт, Л. (2005). Урбанизм как образ жизни. У *Избранные работы по социологии : сборник переводов*. М.: ИНИОН, С.93–118.

²³ Джейкобс, Д. (2011). *Смерть и жизнь больших американских городов*. М.: Новое издательство.

²⁴ Наулко, В. (1992). Село на нашій Україні : сучасний стан, проблеми, тривоги (Етнографічний нарис). У *Народна творчість та етнографія*, (4), С.3–12.

²⁵ Гримич, М. (2007). Громада і громадський побут. В *Українська етнологія*. К.: Либідь, С.230.

²⁶ Гримич, М. (2007). Громада і громадський побут. В *Українська етнологія*. К.: Либідь, С.228–236.

²⁷ Гримич, М. (2007). Громада і громадський побут. В *Українська етнологія*. К.: Либідь, С.230.

²⁸ Гримич, М. (2007). Громада і громадський побут. В *Українська етнологія*. К.: Либідь, С.228–236.

певна спільнота для задоволення своїх соціально-економічних і культурних потреб²⁵. Зокрема, у доіндустріальний період громадський побут передбачав громадські трудові звичаї, як то сусідська взаємодопомога та звичаї, базовані на праві користування і володіння; церковне життя сільської громади; звичаї громадського дозвілля; звичаї громадського осуду²⁶. Окремі елементи традиційного громадського побуту функціонують у сільській місцевості досі. У контексті нашого дослідження найбільший інтерес викликають звичаї сусідської взаємодопомоги, тобто рівнозначний/рівноправний обмін працею або послугами між двома або кількома суб'єктами, коли вони спільно почергово виконують (переважно ту саму) роботу спершу в господарстві одного, тоді іншого тощо²⁷.

У широкому сенсі сусідська взаємодопомога передбачає значно більший спектр обміну послугами, ніж просто робота по господарству. Головною причиною появи цього унормованого звичаю стала така економічна ситуація, коли брак фінансової можливості оплатити певну послугу спонукав людей шукати інші способи її отримання. Як зазначає М. Гримич, «характерною ознакою “сусідських” звичаїв було те, що вони функціонували в середовищі переважно однорідних у майновому відношенні та рівноправних (з погляду юридичних відносин) осіб, на відміну від звичаїв щодо найму, котрі передбачали наявність двох нерівноцінних сторін, одна з яких тією чи іншою мірою залежала від іншої»²⁸. Реалії сучасної економічної та політичної ситуацій безперечно різняться з реаліями доіндустріального суспільства, однак практики взаємодопомоги виявилися чи не найстійкішим елементом традиційного громадського побуту. І тут ми повертаємось до економічної спроможності населеного пункту, зумовленої його кількістю населення. Коли доступ до товарів і послуг обмежений та вимагає додаткових зусиль (фінансових, часових, трудових), автоматично вмикаються механізми, спрямовані на ефективне використання наявних ресурсів. Так, не маючи власного автомобіля і знаючи, що автобуса до міста в зручний час не буде, сучасний український селянин цілком логічно попросить свого сусіда, якому теж треба до міста, його підвезти. Натомість у якійсь іншій ситуації він спробує «віддячити» сусідові за допомогою власного ексклюзивного ресурсу (наприклад, догляне його дітей, коли виникне така потреба). Водночас ця взаємодія не сприйматиметься як «послуга за послугу», а скоріше як природна форма сусідських стосунків, тривалих у часі і сповнених численних повсякденних контактів. У такий спосіб взаємна допомога – це завжди взаємна вигода, навіть коли вона не має визначеної і обумовленої форми отримання зворотної подяки.

Запропоновані Л. Віртом категорії кількості, щільності та гетерогенності й пов'язана з ними економічна спроможність населеного пункту безперечно важать у процесі формування міського та сільського способів життя, проте не менше значення має опозиція знайомі/незнайомці, яка пронизує всі елементи повсякденної взаємодії і формує її норми.

Висновки

Термінологічні категорії «місто» та «село» попри масив інтелектуальної критики і застережень продовжують вживатися на позначення протилежностей, а отже, продовжують бути об'єктами соціального, академічного й адміністративного конструювання та залежати від кількості населення. З огляду на те, що в сучасному світі елементи міського способу життя пронизують щоденні практики в усіх формах людських поселень доречним видається простеження ступеня цього впливу на рівні низової повсякденної взаємодії. Утім, слід враховувати спостереження Л. Вірта: зі збільшенням кількості населення, його щільності та гетерогенності збільшується і значення для цього поселення урбанізму як способу життя. Водночас важливою характеристикою міста є наявність цільових об'єднань та економічних інститутів, що забезпечують соціальні потреби, тоді як в селі для цього сформувалась окрема специфічна форма взаємодії, що визначається активним залученням соціальних мереж.

Аналіз щоденного життя крізь призму сільського та міського дискурсів показує, наскільки важать у соціальному конструюванні міського і сільського дихотомія знайомих/незнайомих. Так, урбанізм засвідчує важливість анонімності щоденних контактів, які своєю чергою є елементом міського дискурсу, пов'язаного з категоріями різноманітності, можливостей і спокусу. Натомість сільський дискурс апелює до цінності традицій, з поміж яких, на мою думку, важливо виділити звичаї сусідської взаємодопомоги, унормовані в селянських спільнотах. Такі звичаї попри їхній романтичний ореол і приписувану безкорисну дію щодо ближнього насправді мають економічне підґрунтя та зводяться до прагматичного способу отримання товарів і послуг в умовах обмеженого ресурсу шляхом залучення доступних соціальних мереж у вигляді «знайомих» сусідів і родичів.

Tina Polek

VILLAGE AND CITY, OR HOW CULTURAL BOUNDARIES ARE CONSTRUCTED

The article deals with the mechanisms of construction of cultural boundaries between rural and urban settlements. Historiographical analysis helped to outline the approaches to understanding the definition of the concepts of “city” and “village”, as well as disadvantages and advantages of their dichotomous reading. At the same time, economic conditions of modern world stimulate eroding even the most general boundaries between urban and rural because of changing the whole system of agricultural production, globalisation and urbanisation processes.

Considering of social interaction norms, which form the rural and urban lifestyle, helped to analyze the peculiarities of settling in settlements with different numbers, density and heterogeneity of the population. So the dependence of constructing lifestyle representations on urban and rural discourses, as well as the influence of romanticism and pragmatism on the formation of customary everyday practices, was traced in this research. Thus, urbanism shows the importance of the anonymity of daily contacts, which is an element of urban discourse associated with categories of diversity, opportunities and temptations. On the other hand, rural discourse appeals to the value of traditions, for example the customs of neighboring mutual assistance, which are regulated in peasant communities. Such customs, despite their romantic halo, actually have an economic foundation, which could be reduced to a pragmatic way of obtaining goods and services in a limited resource by attracting accessible social networks in the form of neighbors and relatives.

Key words: *village, city, constructionism, discourse-analyses.*